

Oceny i omówienia

Z *dziełów Polonii*. Polonijne Centrum Kulturalno-Oświatowe UMCS w Lublinie.

W 1975 r. Polonijne Centrum Kulturalno-Oświatowe UMCS w Lublinie zapoczątkowało serię wydawniczą zatytułowaną *Z dziełów Polonii*. Seria ta adresowana jest zarówno do Polaków żyjących w kraju, jak i za granicą, organizacji i stowarzyszeń polonijnych, a także zainteresowanych poruszaną problematyką obywateli innych państw. Dotychczas ukazały się kolejno następujące prace: H. Zinsa, *Polacy w Kanadzie* (1975); W. Kucharskiego i Z. Tomkowskiego, *Polonia w Austrii* (1976); E. Ciurusia, *Polacy w Brazylii* (1977); M. Wieliczko, *Polacy na Węgrzech* (1977); E. Ciurusia, *Polacy w Argentynie* (1978) oraz H. Zinsa, *Polacy w Afryce Wschodniej* (1978).

Henryk Zins w swej pracy *Polacy w Kanadzie* opisuje początki i historię emigracji polskiej do Kanady. Omawia działalność Polaków zasłużonych dla kultury kanadyjskiej. Wiele uwagi poświęca geograficznemu rozmieszczeniu oraz organizacyjnemu życiu Polonii kanadyjskiej. Wspomina o działalności Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce oraz Kanadyjskiego Instytutu Badawczego. Wymienia kolejno zasługi polskich uczonych i artystów dla nauki i kultury tego kraju. Nieco uwagi poświęca współczesnym przeobrażeniom omawianej grupy. H. Zins kończy pracę wskazaniem roli, jaką Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” oraz Polonijne Centrum Kulturalno-Oświatowe UMCS w Lublinie pełnią w procesie zacieśniania więzi między Polonią kanadyjską a Krajem.

Władysław Kucharski i Zbigniew Tomkowski w opracowaniu *Polonia w Austrii* obszernie przedstawiają działalność kulturalno-oświatową Związku Polaków w Austrii „Strzecha”¹.

Eugeniusz Ciuruś w pracy poświęconej Polakom w Brazylii omawia początki emigracji polskiej w Brazylii (XVII w.), emigrację po Powstaniu Listopadowym, Wiośnie Ludów i Powstaniu Styczniowym (głównie emigracja wojskowo-polityczna), emigrację górników i hutników ze Śląska (lata dwudzieste XIX w.), emigrację chłopską z zaboru pruskiego, rosyjskiego i austriackiego. Fragment pracy dotyczy udziału Polaków w rozwoju ekonomicznym i kulturalno-oświatowym południowych stanów Brazylii. Autor omawia również rozwój szkolnictwa polonijnego, prasę polską oraz życie społeczno-kulturalne w okresie międzywojennym oraz odrodzenie ruchu polonijnego po nacjonalizacji *Vargasa* i po drugiej wojnie światowej. Wzmiankuje również o asymilacji Polonii brazylijskiej po II wojnie światowej, formach więzi z Polską oraz krótko charakteryzuje emigrację powojenną. Na zakończenie przedstawia najważniejsze współczesne organizacje polonijne w Brazylii.

O Polakach na Węgrzech traktuje praca Mariana Wieliczko. Związkom polsko-

¹ Pozycję tę szerzej omówił A. Konieczny w „Przeglądzie Zachodnim” nr 5 - 6/1977, ss. 337 - 339.

-węgierskim oraz wychodźstwu polskiemu na Węgry w okresie od X do XV w. poświęcony jest pierwszy rozdział książki. Z kolei omawia autor stosunki polsko-węgierskie w okresie niewoli tureckiej. Pisze więc o emigracji arian polskich — pierwszej w dziejach wychodźstwa na omawiany teren emigracji politycznej. Wspomina o roli Polaków na Węgrzech oraz Węgrów studiujących w Krakowie w kształtowaniu narodowego języka. Obszernie omawia zasługi krakowskiego drukarstwa oraz środowiska kulturalnego Węgrów dla narodzin książki węgierskiej w XVI w. Wiele uwagi poświęca ewenementowi w dziejach drukarstwa węgierskiego, jaki w drugiej połowie XVI w. (1563-1586) stanowiła działalność wydawnicza Rafała Skrzetuskiego herbu Jastrzębiec oraz jego syna Rudolfa. Pisze również o roli Jana III Sobieskiego na Węgrzech w osłabieniu władzy Habsburgów. Omawia dalej znaczenie Polaków w kolejnym zrywie niepodległościowym Węgrów pod wodzą Franciszka II Rakoczego. Kolejny rozdział pracy traktuje o udziale Polaków w walkach o odzyskanie niepodległości Węgier. Gwałtowny okres kapitalizacji gospodarki węgierskiej i związane z tym zapotrzebowanie na siłę roboczą, zbiegło się z emigracją Polaków na Węgry po Powstaniu Styczniowym. Stagnacja gospodarcza w Galicji spowodowała wychodźstwo sezonowe lub stałe „za chlebem”, początkowo do Czech, następnie na Węgry i krajów zamorskich. Po 1905 r. na Węgry napływa nowa fala emigrantów politycznych z zaboru rosyjskiego. Autor przedstawia też działalność Polaków po proklamowaniu Węgierskiej Republiki Rad. Z kolei, na tle polityki państwa polskiego wobec wychodźstwa (okres międzywojenny) prezentuje M. Wieliczko instytucjonalną działalność Polonii węgierskiej. Charakteryzując okres II wojny światowej omówiono panujące na Węgrzech nastroje pro polskie, stosunek władz węgierskich do polskich uchodźców wojennych, opiekę instytucji i organizacji społecznych, pomoc Węgrów w ewakuowaniu wojskowych polskich głównie do Francji i na Bliski Wschód (skąd emigrowano dalej). Życie polityczne wychodźstwa polskiego na Węgrzech (konspiracja wojskowa), druki polskie, życie kulturalne Polaków i szkolnictwo polskie zajmują kolejny fragment pracy. M. Wieliczko charakteryzuje również sytuację wychodźstwa polskiego w czasie niemieckiej okupacji Węgier, krótko traktuje o reemigracji. Pracę zamyka omówienie działalności Stowarzyszenia Kulturalnego im. Józefa Bema.

Następną pozycję w omawianej serii stanowi praca Eugeniusza Ciurusia poświęcona Polakom w Argentynie. Na wstępie autor wymienia etapy wychodźstwa polskiego do Argentyny. Dalej omawia emigrację wojskowo-polityczną w XIX w. oraz podaje nazwiska emigrantów, którzy odegrali znaczną rolę w różnych dziedzinach życia Argentyny. W historii osadnictwa rolniczego Argentyny szczególne znaczenie miało osadnictwo Polaków przybyłych z zaboru austriackiego do Misioñes (przełom XIX i XX w.). Po wybuchu I wojny światowej powstaje w Bueñs Aires Polski Komitet Narodowy (będący filią Polskiego Komitetu Narodowego w Paryżu), na czele którego stanęli: Roman Dmowski, Ignacy Paderewski i Gustaw Jasiński. PKN podjął działalność mającą na celu odzyskanie niepodległości Polski, trudnił się także wysyłaniem polskich ochotników z Argentyny do armii polskiej generała Hallera we Francji. Emigracja Polaków do Argentyny w okresie międzywojennym sięgała około 200 tys. osób. E. Ciurus scharakteryzował początkowy okres pobytu Polaków, ich działalność w różnych dziedzinach życia gospodarczego i kulturalnego, życie organizacyjne Polonii. W 1927 r. kilkanaście organizacji zjednoczyło się tworząc Związek Polaków w Argentynie. Po wybuchu II wojny światowej związek ten zajął się werbunkiem ochotników do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (wysłano ponad tysiąc osób). W 1936 r. powstała Sekcja Polska przy Komitecie Centralnym Komunistycznej Partii Argentyny. Po 1945 r. przybyło do

Argentyny ok. 25 tysięcy Polaków. Autor kreśli dalej krótko działalność oraz życie organizacyjne powojennej emigracji polskiej.

Henryk Zins w pracy dotyczącej Polaków w Afryce Wschodniej omawia kolejno działalność Polaków (głównie podróżników i dyplomatów), którzy w XVI i XVII w. przebywali w Afryce Wschodniej. Krótko charakteryzuje następnie działalność Henryka Jabłońskiego, który w drugiej połowie XIX w. pracował początkowo w charakterze kanclerza-tłumacza w konsulacie francuskim w Zanzibarze, a później mianowany został francuskim konsulem w tym kraju. H. Zins wzmiankuje również o pobycie na omawianym terenie H. Sienkiewicza oraz Józefa Conrada Korzeniowskiego. Obszerna część pracy poświęcona jest wyprawom polskich uczonych i alpinistów do Afryki Wschodniej (J. Czekanowski, A. Jakubski, W. Goebel, B. Malinowski, L. Sapieha, H. Potocki i inni). Krótko scharakteryzował również działalność misjonarzy oraz omówił próby kolonizacji (głównie o charakterze misyjnym). Stosunkowo szeroko potraktował autor osadnictwo Polaków w Afryce Wschodniej w czasie II wojny światowej. Przedstawił także strukturę organizacyjną polskich osiedli, szkolnictwo, zajęcia Polaków, organizowane obchody i uroczystości oraz prasę polską. Po zakończeniu repatriacji (1950 r.) pozostało na omawianym terenie ok. 200 osób. H. Zins scharakteryzował działalność Polaków zasłużonych dla tego regionu. Kończy swą pracę omówieniem stosunków między PRL a Afryką Wschodnią.

Popularny charakter omawianej serii determinował zakres oraz formę omawianych prac na temat dziejów Polaków i działalności osób polskiego pochodzenia. Z tego też względu raczej ogólnikowo potraktowana została historia wychodźstwa polskiego do poszczególnych krajów (nie poparta naukową dokumentacją) oraz wkład Polaków do kultury zamieszkiwanego kraju. Spośród przedstawionych prac na szczególne podkreślenie zasługuje opracowanie M. Wieliczko *Polacy na Węgrzech*, ponieważ autor przedstawił wychodźstwo Polaków na szerokim tle wewnętrznych dziejów Węgier. Pokusił się nadto o wskazanie jego roli w historii zarówno narodu węgierskiego, jak i polskiego.

Recenzowane prace z serii *Z dziejów Polonii* wzbogacone są ilustracjami oraz wykazami najważniejszej literatury.

Iwona Krężalek (Poznań)

Studia polonijne t. I. Praca zbiorowa pod red. M. A. Krąpca, B. Kumora, P. Tarasa, J. Turowskiego. Towarzystwo Naukowe KUL. Lublin 1976, 334 ss.

Studia Polonijne są drugą publikacją z zakresu tytułowej problematyki, przygotowaną w Zakładzie Duszpasterstwa i Migracji Polonijnej KUL¹. Ogólnie biorąc, jest to publikacja udana, mimo iż poziom zaprezentowanych artykułów nie jest równy, co przypisać należy i odmiennemu podejściu autorów do poruszanych zagadnień i różnej — niekiedy zupełnie przypadkowej — bazy materiałowej, na której opierali swoje wywody i wreszcie różnemu przygotowaniu warsztatowemu, jakim dysponowali. Obok więc dociekliwych studiów, napisanych z dużym doświadczeniem, znajdujemy w omawianym tomie szkice, ledwie zarysowujące podjęte pro-

¹ „Zeszyty Naukowe nr 1-2/1974, KUL, Lublin.